

DAGBOK PÅBEGYNT VED KRIGENS UTBRUDD 9. APRIL 1940¹

Av Elias Steffens med innledning ved Ellen M Steffens

Blant min fars etterlatte papirer fant jeg noen håndskrevne ark – hans påbegynte dagbok fra krigens begynnelse. Jeg samlet arkene og skrev dem av med tanke på mine etterkommere. Det var ikke alltid like lett å tyde håndskriften hans, men tror jeg til slutt fikk det nokså nøyaktig etter nedtegnelsen.

Min far, Elias Johannes Steffens, ble født i Volda 18. april 1901. Han vokste opp i Ålesund under fattigslige kår. 16 år gammel reiste han til sjøs. Etter noen år havnet han i Trondheim der han fikk arbeid i Trondhjems Forsikringsselskab A/S. I Trondheim kom han i kontakt med arbeiderbevegelsen. Han var med på møter og foredrag og begynte så smått selv å sende innlegg til aviser, blant annet Ny Tid. Men så ødela han ene foten på en skitur. Det ble komplikasjoner med flere års sykleie og rekonvalesens og resulterte i et stivt kne. I disse årene fikk han god tid til å lese. Han fortsatte også å skrive og sende innlegg til forskjellige aviser.

I årene fra 1921 til 1924 hadde han opphold på Furuly Helseheim på Stord. I årene etter gikk han på Voss folkehøgskole, Fana folkehøgskole og Telemark folkehøgskole. Våren 1928 lærte han seg stenografi på Stortingets stenografiskole i Oslo og livnærte seg noen år ved å undervise i stenografi.

I 1928 ble han medlem av redaksjonskomiteen for Møre Social-Demokrat som arbeideravisa i Ålesund het den gangen, og var redaktør her fra 1929 til 1934.

Senere, da avisen ble dagblad og byttet navn til i Sunnmøre Arbeideravis, ble han redaksjonssekretær. I 1938 fikk han tilbud om redaktørstillingen i daværende Haugaland Arbeiderblad og takket ja.

Jeg var 2 år da vi flyttet til Haugesund og min bror, Knut Egil, var 4. Vi bodde i Alexander Kiellandsgt 4 der vi leide annen etasje i huset til gullsmed Tommelstad. Da krigen brøt ut, fikk far evakuert familien til Sveio og vi ble innlosjert hos familien Myklebust. Her bodde vi sommeren 1940. Ut på høsten reiste min mor, bror og jeg til Askvoll i Sunnfjord der mor hadde en søster. Far ble igjen i Haugesund for å ta seg av avisen. Ut på våren 1941 reiste vi videre til Ørsta, og her ble vi boende til vi flyttet tilbake til Haugesund i mars 1947. Far hadde et par kiosker i Ålesund som han drev i disse krigsårene, og han pendlet mellom Ørsta og Ålesund.

2. februar 1945 foretok tyskerne en rassia i Hovdebygda og i Ørstavik. Mange ble arrestert, deriblant min far. Fangene ble transportert til Ålesund og plassert på Aspøy skole til forhør før de ble sendt via Åndalsnes til fangeleiren Falstad utenfor Trondheim. Her satt de til krigens slutt i mai samme år.

Far startet opp Haugaland Arbeiderblad igjen etter krigen. I 1946 ble han ansatt som kinobestyrer, en stilling han hadde inntil han gikk av med pensjon i 1971. Han døde i februar 1973, nær 72 år gammel.

¹ Etterord med beskrivelse av situasjonen for Haugesundspresen og forklaringer ved Øystein Nilsen.

Kommentar til bildet

TIRSDAG 9. APRIL 1940.

Jeg våknet i dag tidligere enn ellers og var på kontoret litt over 7:00. Jeg forsøkte å ringe Oslo, men linjen var beslaglagt av militæret. Jeg forsøkte Bergen, der var brudd.

Jeg kom frem til Stavanger kl. 11.00. Da var Madla og Sola besatt av tyske fallskjermtropper. En times tid senere var Stavanger besatt. Etter gårsdagens begivenheter og spenning forsto jeg hva som var hendt. Norge var i krig!

Kl. 8:00 fikk jeg bekreftelsen gjennom kringkastingen. Narvik, Bergen, Egersund var besatt av tyske tropper. Der var kamp i Oslofjorden mellom norske stridskrefter og tyske krigs- og transportskip som forsøkte å forsere seg gjennom sundet ved Oscarsborg. Oslo var under beskytning. Regjeringen, stortinget, kongen og kronprinsen flyttet til Hamar hvor der i formiddag holdes stortingsmøte.

Et firemastet skip lå på Haugesund havn i dag. En norsk vaktbåt lå ved siden av. Folk påsto at der var tropper om bord. Kl. 10:30 begynte skipet å gå nordover og utover Sletta fulgt av vaktbåten. Folk forteller senere at båten ble skutt i senk. Hvorledes alt dette har kunnet skje i løpet av noen nattetimer er uforståelig.

Jeg har vært så rystet i mitt innerste som aldri før i mitt journalistiske liv. Det som har hjulpet meg over spenningen er evakueringen. Jeg kjøpte Marte og barna nordover til Hovden ved Erve, der var en stue jeg fikk leid av en gårdbruker. Hele byen har vært på flyttefot. En slik trafikk har en aldri før sett i Haugesund.

Det skulle være møte i Sosialistlaget i kveld. Da jeg kom tilbake til en mørklagt by fant jeg iallfall ingen i Sjømennenes hus.

Tirsdag 9. april

Yeg vaknet i dag tidlig
men uten, som på bevent
U. litt over 7. Yeg forsøkte
å ringe Aris - men linjen
var utsløppt av militæret.

Yeg forsøkte Berge - da var beredt,

*) Slavnge var utsløppt. Dette gjorde
begivenheten og spenningen
forsterket i hovedsak som var lenket
korps var i brig. Kl. 8 fikk
de bebefalingen gjennom brigadestyrer
Korvick, Berge, Eggestad som beredt
av tyske tropp. Der var beryg
i utsløppene mellom norske

*) Yeg kom fram
til Slavnge U.
11. Da var Malla
5 kilo beredt og
hale full skjermtropp.
Da kom til
hinner som Slavnge
beredt.

Et nytt slag: Quisling har gjennom kringkastingen i kveld etablert seg som regjeringssjef.

Partiformannen Kristiansen, og assistenten ved Sjømannsforbundet, Odd Nilsen, satt her på kontoret en stund. Kristiansen hadde sin hustru med. Vi var alle preget av situasjonen. Jeg lovet å kjøre dem til Etne i morgen tidlig kl. 5:00 – hvor de skal evakuere.

ONSDAG 10. APRIL

Ingen søvn i natt. Tankene har ikke kunnet slippe det som har hendt. Jeg våknet av en liten døs til en herlig solskinnssdag. Jeg kjørte innover med de to familiene i femtiden. Satte dem av ved Etnesjøen, og var en tur oppom Jan Vevatne. På tilbaketuren snakket jeg med noen veiarbeidere i Skjolddevik. De kunne fortelle at Haugesund var blitt besatt av tyske tropper i sekstiden om morgenen. De var kommet fra Stavanger. Med underlige følelser kjørte jeg utover. Hvorledes ville dette fortsette?

Da jeg kjørte ned Skjoldaveien så jeg masse folk ved Bytunet. Det var dit soldatene hadde marsjert. Noe av det første jeg hørte var at vår ”venn” Opsal på Vormedal hadde vært tilstede og tatt imot tyskerne. Han hadde hilst dem velkommen med Hitlerhilsen og ropt på tysk: ”Ich habe ihnen lange erwarten!” Det fortelles også at det var Opsal som bilte parlamentæren opp til politimesteren, vekket ham og fikk ham ned på stasjonen. Ryktene i samband med dette har alt tatt til – det heter at Opsal er utnevnt til politimester i Haugesund.

Vi var i tvil om hvorledes vi skulle lage avisa i dag. Særlig hvorledes vi skulle omtale historien med de tyske troppenes landsetting i Haugesund. Kl. 11:30 ringer dr. Landwehr, den tyske konsulen i Haugesund. Han ber en av våre medarbeidere komme til konsulatet

i Hotell Bristol med en gang. Jeg bilte ned. Utenfor stod det tyske vaktposter i stålhjelmer. I gangen lå det fullt av soldater. Jeg entret opp trappene, forbi sovende soldater som hadde lagt seg til i trappetrinnene. Jeg leverte mitt kort til vertinnen. Hun vekslet noen ord med meg. Hun beklaget seg over at folk så med mistro på henne fordi hun hyste tyskerne. Der var et stadig rek av soldater som kom og gikk, muligens offiserer, uniformene er nokså like. Eriksen fra ”Avisen” kom. Han fungerte som tolk – og Valvik fra Dagbladet.

Dr. Landwehr viste seg å være en meget ung, sympatisk mann med et intelligent, kanskje noe feminint ansikt. Avsnittskommandanten som hadde ført troppen til Haugesund ble presentert som hauptmann Spengemann, en trivelig kar av den typen som jeg tror liker å sitte med et godt glass øl. En ung dame var tilstede, antagelig dr. Landwehrs sekretær. Hun satt med en blyant og noterte hele tiden, antagelig stenograferte hun. Hun var søt, jeg tror hun forsto norsk. Hun noterte iallfall også da jeg stilte noen spørsmål.

Samtlige tilstedeværende tyskere var meget elskverdige. Dr. Landwehr førte ordet. Han hadde et skrevet pro memoriam foran seg. Han redegjorde for hvordan besettelsen var foregått i Haugesund. Videre var der informasjon om pressens stilling. Dr. Landwehr understreket at der ikke var sensur, men i egen interesse ville det være bra om pressen forsto den nye situasjonen og påla seg selvdisiplin. Så fint og elskverdig formet som bare en tysk diplomat kan få sagt det, virket det likevel som håndjern på hendene. Vi var under sensur, det var det ingen tvil om. – Eriksen sa etterpå: ”Bare tyskerne kan si tingene på en slik fløyelsaktig måte.” Da jeg kom tilbake måtte to siders sats i støpegryten, vi utga bare en 2-sidig avis. På bak-

---

grunn av den historiske vending virket denne avisen flau og intetsigende.

Ettermiddagen var jeg opptatt med evakuering. Jeg kjørte familier henholdsvis til Førde og til Hovda – hvor jeg hadde fått min kone plassert. Det var Henriksens` og Leverås` s familie. Overnattet for å kjøre tilbake til byen neste morgen. Etter at avisene er sluttet å bringe telegramnyheter er det radioen som tilfredsstillers folks nyhetstrang. Quislings statskupp kommenteres alle vegne. Heller ikke blund på øynene i natt.

TORS DAG 11. APRIL

Hvorledes jeg kom meg til byen i dag vet jeg ikke. Det svimlet for meg ved den minste bevegelse av hodet, landeveien var som en tåke. Men litt over kl. 8.00 kjørte jeg bilen inn på Nor bensinstasjon. Jeg hadde punktert et dekk under evakueringskjøringen til Førde i går.

Det første som møtte meg i ”Dagbladet” var at Quisling hadde forordnet forbud mot all privatkjøring. Jeg fikk en mann til å kjøre bilen utenfor bygrensa; jeg måtte nødvendigvis nordover igjen i ettermiddag.

I avisa var det en hektisk uro. Gauden sprang bare på byen, det var hit og det var dit. På trykkeriet var det en merkbar nervøsitet, i ekspedisjonen likeså. Jeg følte selv uro og tankene mine var alle steder og ved alle muligheter. Hvordan vil det gå med arbeiderbevegelsen, med avisa, med oss selv?

Kristiansen gikk her med frakk på og pipa i kjeften, men han røykte ikke. Han ristet bare oppgitt på hodet. Og likevel måtte jeg smile et blidt fint smil da der kom en pakke med gamle protokoller sendende inn til meg fra C.J.W. (Carl J. Westerlund). Det var gamle partiprotokoller som han nå ikke lenger ville ha liggende på et ”offentlig kontor”.

Min ”venn” Opsal hadde jeg gått forbi i en klynge her borte ved Låstads automobilverksted. Da jeg passerte hørte jeg ham hilse på sin mest ironiske måte: ”Nei goddag, nei goddag – ja der er en ... .” Leif Skogland kom senere inn og bekreftet dette. Han hadde stått i klyngen.

Jeg sa fra til Gauden at jeg ikke kom utover igjen før i morgen ved middagstid. Han fikk redigere avisa, forsiktig...

Bladstyremøte kl. 13.00 om avisas skjebne. Jeg sa som jeg følte det: avisas oppgave er slutt i og med krigstilstanden. Spørsmålet om en fellesavis er oppe. Leverås var som vanlig meget viktig. Han henholdt seg til det tyske opprop om at alle bedrifter måtte være i gang. ”Ja,” sa jeg, ”hvis bladstyret mener at vi skal underkaste oss og bli et ledd i nazifiseringen så får en få ny redaktør.”

FREDAG 12. APRIL

Endelig noen timers søvn. Men hvor mange kapsler tok jeg? Det foresvever meg at jeg minst tok fire + veronal. Litt svimmel i hodet, men iallfall roligere både i sinn og tanker.

Kom til Vågedalen, der satte jeg bilen fra meg, var redd for at jeg hadde lite bensin. Ringte til byen gjennom automaten derfra. Der fikk jeg en overraskende nyhet. Vestvik satt igjen alene – alle de andre var forsvunnet. Typografene, forretningsføreren, Kristiansen – gått. Ingen avis. Gauden var hos Valvik og konfererte. Jeg ringte til Haugesund Dagblad og fikk fatt i Gauden. Han fortalte at folkene var blitt redde, et engelsk fly hadde vært over byen og der var skyting fra de tyske mitraljøser.

Kommentar til bildet

På en lastebil kom jeg meg til byen. Vestvik satt der fremdeles, han virket som om ingenting hadde hendt. Pengene som var i kassa var blitt delt, men jeg var ”ute-glemte”. Vestvik lånte meg kr. 35,-, det samme som de andre hadde fått. Årsaken til panikken var øyensynlig rykter om at tillitsmenn i Oslo var blitt skutt...

Var hos Valvik. Spørsmålet om en fellesavis blir drøftet. Valviks syn var det samme som mitt. Senere på dagen konfererte vi også med Risøen.

I gaten traff jeg typografene. Jeg spurte hva som gikk av dem. Resultatet ble at vi skulle forsøke å få i stand avis igjen i morgen. Hvis ”tenningen” på settemaskinene stod på skulle de ta det som signal på at der ingen fellesavis ble foreløpig og at vi skulle fortsette. Jeg meldte fra til politimesteren hvorfor vi ikke kom ut. Han mente vi måtte underrette kommandanten. Dette ble gjort i skrivelse til dr. Landwehr. Møtet om fellesavis resulterte i utsettelse av drøftelsene. Jeg lot tenningen stå på og gikk hjem og la meg.

LØRDAG 13. APRIL

Når det gjelder en ting kan mye sammensverge seg. Jeg satte klokken på ringing kl. 7.00. I sekstiden fikk jeg en voldsom magesjue – måtte på do og lå etterpå lenge i smerte. Så har jeg sovnet av og våknet først klokken kvart i 9. Jeg for opp som et olja lyn og ringte avisa – intet svar. Kom i klærne i en fart og for nedover. Ingen i trykkeriet – strømmen for tenningen var slukket. Jeg skrudde på igjen og for på byen – heldigvis ser jeg faktoren. Jeg var ikke blid, men jeg behersket meg. Jeg fikk dem med og vi laget en avis på to sider i fjerdedels størrelse.

I halv elleve tida ringte Leverås. Han var kommet tilbake. Han var virkelig snurten fordi jeg hadde ordnet

med annonser og distribuering. Jeg overså ham. Situasjonen innbød ikke til å krangle om bagateller.

Ikke tale om å få plass på rutebilen. Så begynte vi å gå, håpet å få plass på en bil på veien, men nei. Jeg kjørte en kilometers vei på en kjerre. Men vi nådde da frem til Vågedalen og her tok jeg bilen min og kjørte videre.

SØNDAG 14. APRIL

Kolossalt med fly i luften, av og til drønn vestfra – bombing av skip?

Her i Hovdebygden evakuerer Westerlund, Sirevåg med svigerforeldrene, Stange. Vi lytter på radio fra England. De norske utsendingene reagerer jeg på. De virker for bombastiske og er altfor mye fylt med agitasjon. Det er særlig en mann som det er en lidelse å høre på. Han har en slik salvesfull stemme som en prest. Sirevåg har tro på engelskmennene, Stange likeså. Jeg og Westerlund er pessimistiske. Hittil er det iallfall bare ord, men tyskerne handler. For meg står det slik at England har ført Norge opp i krigen ved sin mineutlegging. Det er iallfall det direkte påskudd til at Tyskland gikk til aksjon, - hvorledes de enn hadde planlagt okkupasjonen. Kan engelskmennene greie å hive tyskerne ut igjen med bare ord?

Ribbentrop sa det ganske karakteristisk: ”En krig vinnes ikke med ord, men med handling.” Men Churchill sa det på en annen måte: ”Vi trenger tiden, den er vår forbundsfelle.” Ja, den som lever får se!

MANDAG 15. APRIL

Marte skal på sjukehuset til en operasjon; en ny bekymring i denne tida. Jeg får sjøl passe ungene, men har liten lyst til å ta dem til byen. En vet aldri hva som kan inntreffe.

De engelske flyene som har besøkt oss disse tre dagene, hver gang i halv nitida, synes å ha lagt en fast rute hit. Vi stod inne hos Låstad i dag da kulene piplet i gaten og på veggene utenfor.

TORS DAG 18. APRIL

Ja, i dag er jeg 39 - årene går. Jeg har besøkt Marte, og hun har det fint. Vi har nå fått leiet oss inn hos Myklebust i Sveio. Det er nærmere byen og bedre hus enn i Hovda. Jeg har fått en spesiell kjøretillatelse til å hente henne på sykehuset og kjøre henne til Sveio. Skal få bo noen dager hos Serine Westerlund. Det er ikke greit å passe ungene samtidig som jeg skal redigere avisen i denne spennende tiden.

TIRSDAG 30. APRIL

Det hender mye hver dag. Jeg har imidlertid mine tvil om det lønner seg å notere ned alt - etter det jeg hørte i dag! Her har vært en del møter. Vi innkalles til de militære nede på Bristol. Konsulen ser med nokså kjølig blick på meg. En ganske ung mann spekulerer jeg på - en herr Engel. Jeg var borti ham før krigen i forbindelse med hans søknad om medlemskap i Turnforeningen. Tross dette er han meget elskverdig og høflig mot meg. Han opptrer som konsulatsekretær, men jeg har allerede forstått at det må bestå et motsetningsforhold mellom ham og konsul Landwehr. Ordfører Lie deltar i disse møtene, likeså politimesteren og en politifullmektig.

Lie studerer jeg litt på. Han er rolig og korrekt og svarer med en høflig gestus på tyskerens spørsmål, men jeg tror ikke han beveger seg lenger enn han selv vil. Jeg legger av og til merke til et fint ironisk smil i hans øyne. Han snakker godt tysk.

Her har også vært møter angående forsyningsspørs-

målet. De var tilstede alle som har noe med formidlingen av næringsmidlene å gjøre. Det er klart at dette spørsmålet allerede begynner å melde seg, skjønt alle butikkene ennå er fulle av mat. Sperringen både nord og syd er fremdeles et faktum. Fra Stavanger kommer der av og til et menneske over Sandeid, men ingen særlige nyheter, eller at kampene i avsnittet der er slutt. Sperringer i Etne. Jeg er glad for at jeg ikke kjørte min familie innover dit.

Dagene går, men alle dager er fulle av spenning. Flyvirksomheten innover til Hardanger holder seg. Jeg er sjuk hver gang jeg er inne på Hovda og ser disse store transportflyene som seiler like over hustakene på vei nordover. Men av og til gripes jeg også av en merkelig glede - dette kan ikke vare ved. Det er som om fjellene, haugene, myrene sier: ”det vil engang bli slutt -”. Slik føler jeg det og jeg kan ikke forklare meg denne dype glede som av og til springer ut lik en kilde dypt i mitt indre.

I morgen er det 1. mai. Mange er nervøse for at der vil bli demonstrasjoner. Mange vil feire dagen i sine hjerter ...

ONSDAG 1. MAI

Jeg var en tur oppe på Elisabeths gravlund, besøkte Bernh. Hansens grav. I fjor stod jeg der oppe og holdt en minnetale, et år siden og så meget forandret.

ONSDAG 7. MAI

Jeg fikk i dag et tips om hvorfor denne dr. Landwehr er så fiendtlig stemt mot meg. Det skal gjelde noen artikler i vinter om den tyske ubåtkrigen som skal ha gjort ham uforsonlig. Disse artikler har vært oversendt til utenriksdepartementet.

TORS DAG 8. MAI

Jeg har i dag ettersporet de artikler som Landwehr har siktet til. Så vidt jeg kan se gjelder det et innlegg i "Sjømann" 14. februar 1940 - "Vi protesterer"-. Det er nærmest en polemikk med Haugesund Dagblad, inneholdende Engels søknad om medlemskap i Haugesund Turnforening, og en leder den 17. februar som svar på et brev fra det tyske konsulat. Jeg har lest artiklene, og de er "fæle" nå etterpå. – Jaja.

TIRSDAG 13. MAI

Marte snakker om å evakuere nordover til sin søster i Askvoll. Ja, hadde bare forbindelsen kommet i stand så hadde det vært det beste. Her er ikke lenger noe blivende sted. Hvor lenge avisa kommer til å gå vet jeg ikke. Men jeg har ingen tro på at vi kan holde det gående rett lenge. Til mer jeg tenker over det, til sikrere er jeg på at fellesavis med de andre hadde vært det beste i denne tiden. Men selv det blir et problem hvis kravene skal komme slik som det har vært visse tegn på. Dette dryppet som vi stadig skal være utsatt for på møtene tyder på litt av hvert. Jeg er lut lei det hele. Jeg føler meg som en dverg hver gang jeg entrer trappene nede på Bristol eller blir innkalt til "konferanse" andre steder med tyskerne.

Det går rykter om at Landwehr skal reise. Jeg var uheldig i dag. De kom gående forbi Totalen, Landwehr og sekretæren – eller elskerinnen? Jeg måtte hilse, men snur meg i samme øyeblikk fra dem og sier til dem jeg står sammen med: "Ja, men jeg var forbanna nødt til det." Han som stod nærmest puffer til meg, og da jeg snur meg igjen står paret like bak meg, hindret i å passere av trafikken i gaten - utgjort! Men jeg sier i mitt innerste – "til h..."

TIRSDAG 20. MAI

Rolf Hofmo og en del andre partifolk har vært på gjennomreise fra Bergen hvor de har ligget "fast" siden 9. april. De satt her i redaksjonen en kveld og drøftet situasjonen. Jeg forsøkte å lodde dem ut, men de var ikke særlig lystne på å snakke om sin tro på framtida. Jeg nevnte at England kan vel ikke rolig se på en varig besettelse av Norge. Rolf Hofmo svarte at England først og fremst tenkte på seg sjøl. Hvis det ikke er i deres interesse så får vi nok vente på hjelp derfra. Om "vennskapet" med Russland, var han tvilende. Det kan ikke holde, men han sa det på en slik måte at jeg oppfattet det som en tvil i ham sjøl. Russland ja!

LØRDAG 20. JULI

Jeg var ikke videre høy i hatten i dag heller... Der sirkulerer en del kjedebrev; for noen dager siden kom ett her fra byen. I dag fikk jeg ett fra Bergen. De er nokså likelydende. De går ut på at en ikke skal vise tyskerne noen tjenester, en skal se med kaldt blick på de kvinnene som går sammen med dem. En skal ikke høre på musikk arrangert av tyskerne, kort sagt; de skal fryses - slik som i Belgia. Brevene er famlende og virker nokså amatørmessige. Men det er en begynnelse. Jeg reagerte på en pussig måte overfor det første jeg fikk. Men det som jeg har vært vitne til har åpnet mine øyne. Blodstrimen i sjåførens ansikt glemmer jeg ikke.....

Her hersker en underlig forvirring, og jeg er selv så uklar og reagerer så følelsesbetont at jeg av og til griper meg i defaitisme.

På Kaffistova sitter framtrede folk og diskuterer situasjonen og sympatiserer med Frankrikes kamp mot Versaillesfreden. Okkupasjon av Norge ser de i sam-

Marte Steffens med barna Ellen og Knut uten for Haugesund arbeideblad i 1939.

---

menheng med denne kamp mot England som står som Tysklands fiende nummer en. Jeg hører det andre steder og er forbanna på meg sjøl over at jeg ikke skriker ut og ber folk holde kjeft. Det var en som sa at luften er så lummer at en kan fristes å tro at nazismen kommer inn gjennom kjøkkendøra. Og er det sant hva jeg hørte at Fr. Berthelsen daglig får post fra NS og Quisling så kan vi tenke oss at der foregår noe. Og han som var så ulykkelig den aprildagen.

Det som sendes fra London er jeg mange ganger forbanna på. Propaganda og tomme ord - hadde enda noe holdt stikk. Men han profeten - eller presten - går stadig igjen, og han er en lidelse å høre på. Muligens skyldes det skuffelse over hans reportasje 7. juni . Men de har det vel ikke så greit der borte heller, de slåss vel for tiden, som en sa i dag: *"Tiden ja, det blir en lang tid"*.

Disse sirkulærene eller kjedebrevene kan kanskje få sin misjon, stive folk opp. Men da må de legges annerledes an. Det kan bli et våpen...

En venn fra Stavanger var her oppe for en tid siden. Han var bekymret for sin framtid og snakket om planer om å slå seg ned på en plass inne i Skjold, faren eller moren hadde en rett der. Vi diskuterte mange spørsmål. Han mente vi måtte holde spillet gående lengst mulig. "Men en gang må det bli stopp", sa jeg, - det måtte vi være klar over, en grense måtte settes.

Han nevnte forskjellige ting som var meget interessante. Jeg er enig med ham, men, men ... Han kritiserte sterkt utviklingen i Oslo, våre folk har ikke gitt oss noe å arbeide etter, det er som en drivende båt, seilene blaffer hit og dit, rorkulten dunker fra babord til styrbord. Han har gode informasjoner, men jeg er redd han ser noe ensidig på saken.

SØNDAG 21. JULI

En natt og en dag med fryktelige regnbyger. I natt også tordenbrak som jeg først trodde var bombardement.

Arbeidslleiren i Ølen – den jeg var og så på ved innvielsen – var i byen i dag. Der var oppmarsj gjennom Haraldsgata til Rådhusplassen; her talte en ingeniør Vedeler (uttales visst Fedle). Ordfører Lie som måtte være tilstede, presenterte meg for denne lederen, eller kanskje han har førertittel. Han ble litt stiv i ansiktet da han hørte det var redaktøren i arbeiderbladet; han er en av bergens-nasistene. Han så ellers grei ut. ----

I kveld var jeg en tur nordover til Westerlund. Det er en vederkvegelse å komme vekk fra byen og alt dette her og få avkobling hos disse menneskene som jeg regner blant mine få venner her i Haugesund. Men Westerlund er ikke alltid så grei å diskutere med i denne tiden. Hans linje er klar, og den respekterer jeg i mitt stille sinn. Men det hindrer ikke at vi nokså ofte kommer i heftig diskusjon. Jeg vil gjerne at han skal forstå også avisens forhold. Han har rett i at avisene står i en særstilling i denne tiden, og jeg kan ikke se bort fra at meget av det han buser ut med er riktig, teoretisk sett. Jeg var jo selv inne på å legge ned alt fra første stund. Men så enkelt er det ikke likevel. Hadde bladstyret tatt et bestemt standpunkt så hadde jeg følt det som en lettelse. Men vi er alle tvilende, redde og mangler klarsyn og mot. Og om jeg skulle stikke av fra hele greia, som sikkert ville være det billigste og letteste, hva så? Leverås hadde jo sikkert lyst til å overta både redaksjonen og forretningsavdelingen. Men jeg ville føle det som om jeg reiste fra et ansvar - nesten som en feighet. Her er 7-8 familiefolk som ville stå på bar bakke hvis vi sluttet. Og om jeg fant ett eller annet påskudd til å stikke av – jeg kan jo få en legeattest, men hvordan ville det

---

bli dømt. Nei, Westerlund måtte selv innrømme i dag at hvis han hadde vært i min stilling så hadde han vært i samme tvil og hadde heller ikke visst hva han skulle gjøre. Men når han kom med denne innrømmelsen så skulle han også stått meg mer bi i alle de tunge stunder jeg er oppe i. Men Karen er heldigvis et hjertemenneske, skjønt hun selvsagt står på sin manns side, men hun demper så godt hun kan.---

Eriksen ringte nettopp om at Randstatene hadde gått inn i Sovjetsamveldet som sovjet-republikker og med sovjets forfatning. Det var en ny sensasjon, men jeg må innrømme at jeg forstår ingenting av det hele. Klokka er 24.00.

MANDAG 22. JULI

I dag var det nytt sensasjonstelegram både fra Roma og Berlin. Englands vokter, Lloyd George, er frampå med fredsfølere. Det ventes å skje store ting i England i løpet av kort tid. Lloyd George skal være villig til å overta premierministerstillingen og hertugen av Windsor skal atter bli konge.

- Det var et trist møte i dag. Lederen lørdag om "England har ordet" er blitt ille dømt. Men hvem vet hva som gikk foran. I dag måtte jeg skrive om arbeidstjenesten. Den kom jeg bedre fra, skjønt den også er nazistisk. F....

I kveld var jeg sammen med Høegh-Omdahl på Fornøyelsesparken. Senere var vi en tur til Røyksund og hilste på red.sekr. Thuastad. Vi fikk deilige jordbær.

FREDAG 26. JULI

Torsdag skulle vi ha nytt møte. Det har vært ofte nå. Men det ble isteden noe annet. Om det var diplomatisk

eller ikke, det vet jeg ikke. Men det var den eneste måten å komme fra det uten større oppmerksomhet. Valvik var nervøs og jeg i like måte. Men jeg kom meg iallfall først fram og jeg badet og likte meg i den herlige natur. De andre kom spaserende etter og møtet ble holdt. Det var nye direktiver og fordeling av en del artikler, ja, ja.

- Eriksen må jeg ofte beundre. Valvik liker ham ikke, men jeg synes han er smart og spiller sine kort godt. Kan være at han ofte kunne ha tatt fastere standpunkter, han virker ofte litt for ettergivende, men det kan være at han forstår situasjonen bedre enn noen av oss. Han er perfekt i tysk, har lest meget og tilegnet seg stor kunnskap.

I natt våknet jeg av flydur. Kl. var 3.15. Plutselig braket det løs; jeg antar det var bombing i Karmsundet. Seinere kom det to tyske jagere som krysset over byen en times tid.

I dag fikk vi melding om at haugesunds båten "Argo" var blitt bombet og beskutt med maskingevær utenfor Tittelsnes. En av mannskapet, Fridtjof Fagerland, var blitt rammet av en splint. Halve hodet ble revet vekk. Han var død i samme stund. En ukjent motorbåt som befant seg i nærheten ble senket av en fulltreffer. Bare en sko fløt etter den. Slik er krigens fryktelige gru kommet oss nær inn på livet. Jeg var om bord i "Argo" i middags-tida; snakket med mannskapet. Mitt personlige inntrykk var at båten ikke var "beskutt", men at hullene i skorstein og dekk var resultatet av bombesplinters kraft.

MANDAG 19. AUGUST

I går hørte jeg at en av bladstyrets medlemmer, Kallevik, har uttalt på en kafé at jeg var fullstendig blitt nazist! Jeg kan ikke nekte for at jeg følte meg adskillig såret. Så lite forstår man og så stor uforstand vises meg

---

i denne forferdelige og forbannede stilling jeg står i.

I kveld var jeg på M-kvartetten. Musikken og sangen var vakker. Jeg var grepet av tonenes skjønne melodi. Men stemningen etterpå var fryktelig. Den skjønnhet som musikkens toner skapte i mitt sinn ble brutalt revet i stykker ved tanken på virkelighetens barbari. I natt får jeg ikke sove ---.

I ettermiddag kl. 18.00 var 3 engelske fly over byen. De slapp bomber over to båter som ligger utenfor verkstedet "Anna Sofie" og "Rygja". Jeg så det fra vinduet. Røk steg opp, men båtene er visstnok ikke truffet. Det går rykter om at noen er såret, det nevnes bl.a. en arbeider. En granatsplint falt ned i gården til slaktehuset. Der stod en hel del mennesker, bl.a. dr. Lundervoll. I kjelleren holder saniteten til.

ONSDAG 28. AUGUST.

Tirsdag hadde vi resolusjonen fra A.U.F.s landsmøte. I denne stod det noen skarpe ord om Quisling. Klokken ti på ett ringte Eriksen og sa at Quislings navn var tabu. Kl.13.30 iltelefonerte Arbeidernes Pressekontor og fortalte at Arbeiderbladet var blitt stoppet fordi det hadde tatt inn denne artikkelen. Det har derfor vært noen spennende timer disse dagene. Jeg har jo ventet litt av hvert. I dag kom det også melding om at Alfred M. Nilsen, som fungerte som ansvarshavende, var blitt arrestert.

Kl. 17.00 i ettermiddag var det langt møte hos herr Engel. Heldigvis ser det ut til å gli over denne gangen også. Iallfall så langt det står til herr Engel. Han stod i telefonen da jeg kom ned. Uten å hilse slo han døren til møteværelset igjen da jeg kom. Jeg tok det som et dårlig varsel. En halv time gikk, kanskje mer. Så kom han ut igjen. Han hilste, men hadde en mine som var uvanlig. Han spurte om noe, men jeg forstod ingenting. Så hentet

han avisen og pekte på A.U.F.- resolusjonen. Han kom med en mengde utfall og nevnte stadig Quisling. Jeg forstod svært lite, men oppfattet til slutt at "kulturarbeiting" i Bergen så på dette som en meget alvorlig sak. Jeg følte meg som vanlig dum som en stut når jeg stod og hørte på alle disse tyske ordene som jeg forstår så få av. Der var ingen tolk, jeg stammet til slutt fram "dollmatche", han ristet på hodet og nevnte Eriksen. Så sa han noe jeg forstod: "*Ich bin unglücklich für Ihnen*".

Jeg la mitt ansikt i de sørgeligste folder, men jeg var ikke høy i hatten. Så kom først Eriksen, senere Valvik. Engel redegjorde for Eriksen og jeg fikk et resymé om hva som foregikk. - Engels overordnede i Bergen (Engelbrecht ?) hadde forlangt at "Haugaland" skulle stoppes. Men det lå i Engels interesse at der ikke skaptess unødige vansker. Men nå måtte vi forstå at det var alvor – og han kunne ikke garantere å være noe støtpute for oss. Da Engel var inne og snakket i telefonen for tredje gang hørtes han meget iherdig ut. Jeg hørte mitt navn bli nevnt en gang, men døren var nesten gjenlukket og jeg stod borte ved bordet.

26. SEPTEMBER 1940.

I går skjedde det – det som vi har fryktet. Et telegram som stod i avisene om at Terboven skulle tale til det norske folk ga oss den første meldingen om at viktige ting forestod. Kl. 17.00 talte han. Det var en tale som sikkert vakte forferdelse. Kongen og regjeringen var avsatt. Alle parti – unntatt N.S. – forbudt. Den måten som forhandlingene med presidentskapet ble omtalt på - og karakterisert - kunne gjøre en forstemt dypt i sjelen. Jeg satt her som lamslått. Så ringte telefonen. Det var det tyske politi som ville komme til kontoret. Jeg trodde selvsagt at også avisen var forbudt i samme

---

stund, og jeg pustet noe lettere. Det var en løsning. Da jeg kom ned kom en bil, en ung mann steg ut og kom inn på kontoret. Han spurte om dette var arbeiderpartiets organ. ”Ja,” svarte jeg.

- Om ikke arbeiderpartiet også hadde kontor her? – ”Nei” – Hvor formannen var? Jeg fortalte at han var i Oslo. - Men arkivet? - Sekretæren har sannsynligvis protokollene. Ellers var jeg ikke sikker hvor det var plassert. Mannen så seg rundt og sa noe som jeg ikke forsto. Så gikk han. Jeg gikk opp på hybelen igjen. Forsøkte å ringe til Westerlund, men intet svar. En stund etter ringte jeg opp igjen. Han bad meg om å komme opp. Jeg bilte opp. Fru Westerlund var nervøs og oppskaket. Westerlund fortalte at politimannen hadde sagt at han ikke måtte gjøre dumheter. Westerlund hadde svart at han ikke pleide å gjøre dumheter. Resultatet ble at jeg var der hele natta. Men ikke et øyeblikks søvn – ikke et minutt. Hodet holdt på å sprenges. Var oppe kl. 7.00. Da hadde jeg tatt min beslutning. Jeg ville nedlegge mitt verv som redaktør. Jeg regnet med at bladstyret ville være stemt for nedlegging av avisa. Men uavhengig av dette ville jeg skrive og si at jeg fra denne dag måtte bli fri redaksjonsansvaret for ”Haugaland”.

Jeg begynte på brevet da jeg kom ned på kontoret. Jeg var ute på W.C. et øyeblikk. Da jeg kom tilbake var Gauden kommet. Han bad meg ringe til Ålvik Pedersen som nettopp hadde ringt. Jeg så gjorde. Han refererte for meg et telegram han hadde fått fra folkeopplysningsministeren dr. Lunde. Det gikk ut på at han skulle overvåke Haugalands redaksjonelle og forretningsmessige ledelse. Videre at der var nedlagt forbud mot at bladet ble stoppet og forbud mot at noen av personalet slutter eller trer tilbake. Jeg bad om at jeg måtte få komme bort på kontoret til ham for å drøfte denne situasjonen.

Her er det slutt på dagboknedtegnelser frem til januar 1945 da han skriver noen ord. Vi bodde på denne tiden i Ørsta.

1. JANUAR 1945

Så er atter et år gått og krigen raser like forherdet. Nå setter alle mennesker sin lit til at 1945 vil bringe avgjørelsen. Slik tenkte vi også i fjor ved nyttårsskiftet.

Mennesket spår – gud rår. Vi får iallfall håpe; det holder motet oppe. En ting er iallfall sikkert at alt skjer per seg til. Matsituasjonen blir verre og verre. Krigshandlingene kommer oss nærmere og nærmere. Sperring og vanskeligheter med transportene øker. Snart blir hver landsdel blokkert. Og kommer så krigshandlinger innover vårt eget land – hvilket er å frykte – så kan vi også oppleve det samme som i Finnmark, at vi må forlate våre hjem - som brennes opp – og flykte – ja, hvor hen?

1945 står truende foran oss. Alt ligger til rette for grusomme opplevelser. Men alt har en overgang. Og blir krigen slutt dette året, og det får vi tro, så vil de som overlever den puste lettet ut og tro på en lysere fremtid. 1945 er derfor de store forventnings år.

I går snødde det og det så ut som vinter for alvor. Men i dag er det atter sludd og regn og et ekte slapsføre på veiene. Jeg har forresten ikke vært ute i hele dag, men ligget mest på grunn av halsforkjølelsen som ennå ikke er bra.

Jeg har tatt med et brev til mor datert 24. februar 1941 der far bl.a. forteller om engelske bomber som ble sluppet ned over Haugesund. Mor og vi barna bodde da hos min tante og onkel i Askvoll.

Kjære deg!

Vi har nå lagt ned driften. Det ble besluttet på et representasjonsmøte forrige søndag. Jeg hadde på tidligere tidspunkt redegjort for mitt standpunkt, men besluttet å stå inntil årsmøtet. Og nå er det altså slutt. Jeg hadde håpet å få noen kroner i oppgjør av boet, men nå har de funnet ut at jeg som bedriftens øverste ikke har noe prioritetskrav utover den dagen jeg sluttet. Mens Gauden for eksempel får et oppgjør på ca. 700 kroner, så får jeg ikke det jeg engang har til gode, men taper 150 kroner på det. Jeg var den eneste i bedriften som hadde noe til gode. Så viselig er allting innredet. Men jeg får ta også dette med humor.

Her har vært atskillelige ubehageligheter i forbindelse med stoppen, men nå puster jeg lettet ut. Jeg blir her i byen en tid framover, det er atskillig å ordne opp med, og så får vi se. Her er full vinter enda, snøen ligger tykk, og det er temmelig kaldt, iallfall om natten.

Vi hadde besøk av et engelsk fly en natt for ca. 8-10 dager siden. I halv tretida begynte det å slippe bomber over havnen. En bombe falt ned mellom noen hus bak Forbruks-foreningen i Sørhauggata. Da sirenen gikk hørte jeg skrik og skrål nede fra gaten og noen som hamret på porten hvor der er byg-

Kommentar til bildet

---

get et splintsikkert rom. Da jeg kom ned stod det en 20-30 mennesker der - mest barn - som frøs og hakket tenner og i bare natt-tøyet. Jeg lukket dem inn på kontoret mitt og tente på den elektriske ovnen. Der satt de i over en time inntil alarmen var over.

Jeg var en tur borte og så på bombenedslaget, folk var jo kommet ut på gaten da, men de fleste satt i kjellerne. Gaten hvor bomben var falt var sperret, men vindusruter var knust overalt, helt ned i Haraldsgaten gliste åpne vinduer. Bombesplintene hadde rasert forferdelig. I hjørnehuset ved Skjolveveien og Sørhauggaten, rett over den bensinstasjonen som står vegg i vegg med Forbruksforeningen, bor Tvedt og fru Klausstrand. Bombesplinter var gått tvers gjennom plankeveggene og ut på andre siden. Fru Klausstrands vinduer var slått ut. Tvedt sine stod ute i entreen mens en bombesplint boret seg gjennom gangvinduet og ut av huset og over til en kiosk, bare en meter fra der de stod.

Men verst hadde splintene rasert i det huset hvor bomben hadde falt ned. Her ble drept en pike som lå og sov. Det fortelles hundrevis av historier om hvor nær folk i de andre husene hadde vært døden. Og når en ser hvor alle værelser er brodert med bombesplinter, så er det helt ufattelig at ingen flere kom til skade.

En annen bombe som falt på kanten av Smedasundet sprengte inn alle vinduer i bebyggelsen der nede. Alle husene fra Knutsens nybygg til husene borte hvor brua begynner, var skadet av lufttrykket. En del mennesker om bord på et vaktskip skal ha blitt hardt såret, noen sier drept. Det var en meget uhyggelig natt som vi håper ikke kommer så snart igjen. Ellers går livet sin gang. I dag har vi forresten blitt oppskaket av dommen i Bergen. Det er 8 fra Hauge-sund og to fra Stavanger som er dømt til døden. Blant de fra Haugesund er også Gunnar Carlsen som jeg kjøpte bilen av, og hans svoger, Knut Gjerstad, han som var med oss og kjørte før jeg fikk sertifikat. Det er en sorgfull stemning over byen i dag. Alle de dømte er kjente ungdommer og det er jo forferdelig for de nærmeste pårørende.

Jeg skal hilse fra Westerlunds, Tvedts og fru Klausstrand. Ellers mange andre også. Du får hilse Knut og Ellen og si at jeg tenker på dem hver dag. Knut skal få mange bøker som jeg skal ta med når jeg kommer oppover, men lommelykt får han foreløpig slå ut av hodet nå når vi går mot sommeren. Du må si til ham at han må bli flink gutt til å gå på ski, det er en sunn sport som han vil styrkes av.

Hilsen Elias